

Духоўны свет чалавека каардынаты часу:
паэзія Уладзіміра Караткевіча

Крытыка не заўсёды была справядлівай да паэзіі Уладзіміра Караткевіча, папракаючы яго за празмерную прыхільнасць да гісторыі. Такая асаблівасць яго таленту. Паэт сучаснасць вымяраў гісторыяй, мінулае бачыў у адлюстраванні дзён сённяшніх.

Лірычны герой У. Караткевіча валодаў здольнасцю пераўвасабляцца ў гістарычных асоб, умеў гаварыць ад іх імя. Паэт быў далёкі ад ідэалізацыі сёвай мінуўшчыны. Для яго галоўнае – праз духоўнае засваенне ўрокаў гісторыі як мага больш паўней аднавіць гераічныя старонкі жыцця беларускага народа, даследаваць вытокі іх нацыянальнай свядомасці і патрыятызму, прасачыць сувязь мінулага з сучаснымі праблемамі. Таму аб'ектамі даследавання ў паэзіі У. Караткевіча заўсёды выступалі ў непарыўнай сувязі людзі, прырода і гісторыя. Яго вялі па творчай дарозе прага ведаў і імкненне да рамантычнага. Сэрца лірычнага героя напаўнялася блуканнем усіх народаў і часоў: трывогай, што людзі жывуць і не ведаюць, а хто яны самі? Гэта непрыкрытая трывога гучыць у вершы “Беларуская песня”.

Дзе мой край? Там, дзе вечную песню пяе Белавежа,
Там, дзе Нёман на захадзе поміць варожую кроў,
Дзе на ўзвышшах Наваградскіх дрэмлюць
суровыя вежы

І вішнёвыя хаты глядзяцца ў шырокі Дняпро.
Ты ляжыш там, дзе сіняя Прыпяць ласкава віецца,
Дзе Сафія глыбе над Дзвіною, нібы карабель...

(“Беларуская песня”. 1, с. 136)

Гэты верш – сапраўдны гімн беларускай зямлі і яе людзям. Тут усё да месца, нават бясконцыя дэталі, тропы, бо гэта ідз ад багацця душы, якая не можа стрываць свайго пачуцця і ўзрушэння, прызнаючыся ў любові да роднага краю:

... Дзе мой край?...

Там, дзе сэрца маё з першым крокам,
як молат заб'еца,
Калі б нават сляпым і глухім я прыйшоў да цябе.
Што сляпым? Нават мёртвым успомню высокія зоры,
Белы ветразь на сініх, на гордых, як мора, азёрах,
І бары - акіяны, і неба – разлівы ільноў.

(“Беларуская песня”. 1, с. 136)

Так можа напісаць чалавек, якому кожная месціна ў родным краі любая і знаёмая, які душой і сэрцам адданы сваёй радзіме, які жыве яе клопатамі і праблемамі.

Там звiняць неўміручыя песні на поўныя грудзі,
Там спрадвеку гучыць мая мова, булатны клінок.
Тая гордая мова, якую й тады не забудзем,
Калі сонца з зямлёю ў апошні заглыбіцца змрок.
Ты – наш край.
Ты – чырвоная груша над дзедзюскім домам,
Лістападаўскіх знічак густых фасфарычная раць,
Ты – наш сцяг, што нікому, нікому на свеце, нікому
Не дамо абсмяяць, апаганіць,
здабыць ці мячом зваяваць.

(“Беларуская песня”. 1, с. 136 - 137)

Словы важкія, аб’ёмныя па гучанню, напоўненыя вострым метафарызмам і напружанай інтанацыяй.

Патрыятызм паэта не толькі ў асабістым захваленні і паэтызацыі гісторыі Беларусі. У. Караткевіч ставіць перад сабою і сацыяльныя задачы – выхоўваць у падрастаючага пакалення гонар за слаўнае мінулае свайго народа, яго мову і культуру. У вершах “Кнігі” і “Мова” паэт адзначае, што толькі спасціжэнне гісторыі свайго развіцця і вытокаў яе культуры дазваляе народу адчуць сябе нацыяй. Нашчадкі павінны зберагчы памяць духоўных сватынь, каб мець трывалую апору свайму маральна-эстэтычнаму развіццю:

Ты струменчык матчынай мовы,
Быццам маці, не забывай.
Ты забыў? Ну што ж, на даўнецці
Ты без сонца будзеш каляць...

”Моза”. 1, с. 249)

Такія вершы паэта садзейнічалі і садзейнічаюць нацыянальнаму самавызначэнню беларусаў. Мова – гэта тая сватыня, якая дадзена чалавеку, як вялікі скарб на зямлі вечныя, каб жыць і выжываць, быць самім сабой, памятаць слаўную старонку гісторыі сваёй зямлі, мець магчымасць ганарыцца ёй. Гэта думка вельмі важная для У. Караткевіча – паэта і грамадзяніна. Яна пераходзіць з твора ў твор і асабліва пераканаўча гучыць у творах “Мова. Янку Брылю”, “Гусі – лебядзі ў лугах зялёных...”, “На Беларусі Бог жыве” і інш. Гісторыя дае чалавеку магчымасць падумаць над мінулым і сучаснасцю, улічыць усе ўрокі жыцця, каб мець поўнае права ісці ў шчаслівую будучыню з чыстай душой.

Паэта заўсёды хвалявала праблема ідэйнага і эстэтычнага ўзроўня літаратуры, наколькі яна можа спрыяць маральнаму і эстэтычнаму развіццю чалавека, выхоўваць гарманічную асобу грамадства, наколькі сам мастак разумее, што сваёй творчасцю мае ўплыў на духоўнае абуджэнне людзей. Таму ў творчасці У. Караткевіча будзе зразумелай цяга да стварэння вобразаў дзеячоў сусветнай і нацыянальнай культуры розных эпох і народаў: Гоя, Дантэ, Буйніцкага, Багдановіча, Міцкевіча, Босха, Брэйгеля, Манэ, Пікасо, Бетховена і інш. (“Апошняя песня Дантэ”, “Багдановічу”, “Мастакам”, “Прарок Геронім Босх”, “Слова Міцкевічу”, “Трызненні мужыцкага Брэйгеля”, “Шляхі Ігната Буйніцкага” і інш.). У аснове яго паэзіі

ляжыць здольнасць і жаданне суадносіць сябе, свой народ з іншымі людзьмі свету, таму творы набываюць філасофскае гучанне. Паэзія мастака слова напоўнена вострым пачуццём духоўнай сувязі з Бацькаўшчынай, адчуваннем адказнасці за яе спадчыну, пераемнасць і развіццё традыцый. Зацікаўлены позірк паэта ў гісторыю рабіў яго творы з'явай жывой і дзейснай. У сваіх вершах аўтар увасобіў тытанічны змест, наўмысна адбіраючы найбольш важкія факты і аргументы:

... Спіць народ, нібы зерне ў раллі.

Ты прыйшоў
І гарачым словам
Рунь узняў на народнай зямлі.
Ты сказаў нам:
“Унукі Скарыны,
дзе ваш гонар, моц і краса?
Ёсць і ў вас, як у іншых, святыня.
Не давайце святыні псам!
Не давайце з яе глуміцца,
Бо праспіць яна ясну зару,
Бо святы ізумруд заімгліцца
У пярсцёнку тваім Беларусь”.

(“Багдановічу”. 1, с. 227-228)

У вершы “Багдановічу”, гаворачы пра паэта Максіма Багдановіча, акцэнтуюцца ўвага не толькі на тое, што беларускага класіка турбавалі праблемы літаратуры, але і лёс будучыні роднага краю. У. Караткевіч гаворыць, што словы Багдановіча, якія зрабілі вялікую справу ў духоўным адраджэнні самасвядомасці нашага народа, не прапалі дарам. А гэта – помнік паэту, вера людзей у неўміручасць духоўных ідэалаў мастацтва.

У сваёй паэтычнай творчасці У. Караткевіч прысвяціў шмат вершаў тэме кахання, якая паўстае перад чытачом як духоўная існасць жыцця асабістага і грамадскага.

Каханне ў лірыцы паэта – праверка чалавека на чалавечнасць. Закаханы як бы адмаўляе сваё эгаістычнае “я” дзеля іншай істоты, гатовы на подзвіг і самаахвяраванне.

О каханая, ты, што вясеннія дорыш світанні,
Ты – пачатак жыцця, што ніколі не будзе канцом,
Не забі мяне градам, дай вільгаць, жыццё і каханне,
Дай мне славіць цябе пад сярэбраным цёплым
дажджом.

Дай сустрэць цябе ротам раскрытым, грудзьмі і
рукамі,

Дай мне вечнае шчасце: над вытымай злівай травой.
Зліцца ў крыку любові з пакутнымі тымі палямі,
Што чакаюць цябе, што загінуць без ласкі тваёй.

(“Засуш”. 1, с. 79)

ці,

Ты і я: пралеска ў снах бурану,
Дрэўца вішні ў ярасным агні...
Як мне здужыць ураган і вецер,
Вечны мой, зацяты, страшны бой?
Як мне моцнаму, пражыць на свеце
без цябе, танюткай і слабой?

(“Ты і я”. 1, с. 184)

Каханне ў Караткевіча заўсёды скіравана на фарміраванне духоўнага ў чалавеку, напоўнена высокім пачуццём, якое ачышчае і ўзвышае яго. У вершах беларускага мастака слова жыве любоў да каханай, жыцця, прыроды. Няма такой моцы, якая б паўстала перад невынішчальнай сілай жыцця і кахання.

Ты не чуеш, як падаюць росы патокам,
Як гарлачыкам трызніцца новы дзень,
Як нячутнымі, як салоўінымі крокамі
Над вялікай ракою каханне ідзе.

(“Крокі ўначы”. 1, с. 182)

Каханне плыве над зямлёю, адмаўляючы зло ў прыродзе, становіцца асновай гарманічных адносін паміж людзьмі. Для любоўнай лірыкі паэта характэрна загадкаваць і цнатлівасць, пачуццё ўсеагульнага шчасця ад усведамлення радасці кахання.

У. Караткевіч любіць прыроду, усё жывое і здаровае. Ён умее апаэтызаваць узнёслае і квітнеючае жыццё.

Маладая, пушыстыя лісцейкі грушы,
А за імі па скалах, дубоў галізна.
Ў беласнежным прыбоі, у квецені рушыць
Маладая вясна.
Нібы снег вяршынь ажывае ў цвіценні,
І сады і аблокаў звываецца дым:
Белых хмарак алені ў зыркім небе вясеннім
Пралятаюць да мора і дваяцца над ім
Ты мне сонца! І мора! І подых маю!
Я люблю цябе так, што кроў, як прыбой!
Што ж ты плачаш, чаго ж ты мяне абдымаеш?
Я з табою.
З табой.

(“Маладая вясна”. 1, с. 197)

У вершы “Маладая вясна” вылучаюцца два планы – прырода і каханне, якія ўзаемадапаўняюць адзін аднаго і даюць штуршок для лірычнага палёту перажыванняў паэта. Як рамантык, аўтар захапляецца непасрэднай

сузіральнасцю прыроды, якая спалучаецца з летуценнасцю і тугой да нязведаннага і бясконцага.

Сёння ноччу туман зоры ясныя вымёў,
І прачнулася раніца ў флёрах сівых:
Нават мёртвыя жэрдкі здаюцца жывымі
З-за жамчужных зіхоткіх гірляндаў на іх.
Але ўсё ж праз туманна-дрыжачыя слёзы,
Бы з карцінкі зводнай у тонкіх руках,
Бачны жоўтыя павесмы ніцай бярозы
І чароды на сумных асенніх лугах.

(“Туман”. 1, с. 189)

Знешняе, прыродаапісальнае ў гэтым творы суадносіцца з унутраным, духоўным. Здаецца, што паэт здольны разарваць кола звычайнага штодзённага быцця і прымусіць чытача па-новаму, больш свежа, непасрэдна ўспрымаць навакольны свет. Лірычныя вобразы пейзажных твораў nataляюць патрэбу чалавека ў кантакце з прыродай, якая ў сваю чаргу патрабуе ад кожнага высокай духоўнай маральнасці і чалавечнасці.

Уладзіміра Караткевіча глыбока хвалявала сучаснасць, гісторыя і будучыня. У яго яркіх, метафарычных творах знайшлі ўвасабленне рэалістычныя і рамантычныя рысы, якія садзейнічаюць духоўнаму пачатку. Гэта паэт, які напоўніў сэрца кожнага беларуса гонарам за свой край, сваю зямлю. Творы паэта, прайшоўшы вь прабаванне часам, выходзяць пачуццё патрыятызму, вучаць любіць Радзіму, абуджаюць радасць мастацкага адкрыцця, абагачаюць фантазію і інтэлект.

Літаратура

1. Караткевіч, У. Збор твораў у 8-мі т./ У. Караткевіч. – Мінск: “Маст. літ.”, 1987. – 1 т. Вершы, паэмы. – 431 с.
2. Русецкі, А. Уладзімір Караткевіч: праз гісторыю ў сучаснасць. / А. Русецкі. – Мінск: “Маст. літ.”, 1991. – 287 с.